

Μερκαντιλισμός, 16ος αιώνας και άλλοι ξεπερασμένοι αρχαισμοί

Ο Μερκαντιλισμός με απλά λόγια

Φανταστείτε μια φορά κι έναν καιρό, τότε που το φως της παγκοσμιοποίησης δεν είχε ακόμη φωτίσει την ανθρωπότητα και οι άνθρωποι δεν μιλούσαν στα κομπιούτερ τους περισσότερο απ' ό,τι μιλούσε ο ένας στον άλλο. Ας πούμε το 1549. Στην υψηλή βασιλεία ακόμη το σκότος του μεσαίωνα και της φεουδαρχίας, αλλά σε ορισμένες γωνιές του πλανήτη το φως του καπιταλισμού είχε αρχίσει να χαράζει. Η αμερικανική ήπειρος είχε "ανακαλυφθεί" μαζί με το χρυσό και το ασήμι της, κυρίως όμως μαζί με τους ιθαγενείς της που ως γνωστόν ήταν για γδάριμο. Επίσης είχε "ανακαλυφθεί" και ο θαλάσσιος δρόμος για την Κίνα και τις Ινδίες γύρω από την Αφρική με τους σκλάβους της. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, από κέντρο των παγκόσμιων εμπορικών δρόμων, μετατρεπόταν σε χερσαίο αδιέξοδο. Ο κόσμος πλέον ανήκε σε όποιον είχε τα πλοία.

Μιλώντας βέβαια για εκείνον που είχε τα πλοία, το μεγάλο νησί που βρίσκεται στα βορειοδυτικά της Ευρώπης αντιμετώπιζε ορισμένες σημαντικές δυσκολίες. Η μεταβολή της γεωπολιτικής θέσης της Βρετανίας είχε την ακριβώς ανάποδη φορά από εκείνη της Τουρκίας. Συγκεκριμένα, από παγωμένο και βροχερό περιθώριο παραδομένο σε προβατοβοσκούς, γεωργούς και χριστιανούς φονταμενταλιστές φεουδάρχες με πανοπλία κονσέρβα, η Βρετανία είχε μετατραπεί σε κολλητό γείτονα της ολοκαίνουριας αμερικανικής ηπείρου, σε υποψήφιο κυρίαρχο των θαλάσσιων δρόμων προς την Ασία και μαζί σε υποψήφια αυτοκρατορία.

Αλλά η γεωγραφία δεν είναι επαρκής προϋπόθεση μεγαλείου. Η παραγωγή ήταν στο επίπεδο που θα περίμενε κανείς από ένα πάλαι ποτέ καμένο χαρτί και οι νεογέννητοι κεφαλαιοκράτες του νησιού βρίσκονταν εξαιρετικά πίσω από τους βασικούς τους ανταγωνιστές. Οι βασικοί τους ανταγωνιστές τώρα, ήταν... μην εκπλαγείτε... οι Γερμανοί! Πράγματι, η Γερμανία δεν υπήρχε ακόμη ως έθνος κράτος, αλλά υπήρχε ως αφεντικά. Αυτά τα αφεντικά, γνωστά ως "οι Χανσεάτες έμποροι" μπορούσαν να προσφέρουν εμπορεύματα καλύτερα από τα αγγλικά σε τιμές καλύτερες από τις αγγλικές, ακόμη και μετά τη μεταφορά των εμπορευμάτων από τη Γερμανία στην Αγγλία.

Οι καλοί άνθρωποι του νησιού προβληματίζονταν σφόδρα. Και δικαίως, γιατί η δουλειά που είχαν προς τους ήταν από τις δύσκολες. Για να ξεφορτωθούν τους "Χανσεάτες εμπόρους", χρειάστηκε να προβούν σε ορισμένες από τις μεγαλύτερες ανακαλύψεις του αφεντικισμού, *sooty*, του ανθράκινου πνεύματος από την εποχή του Αριστοτέλη, του Πλάτωνα και του Θουκυδίδη. Συγκεκριμένα, χρειάστηκε να ανακαλύψουν τις έννοιες του εμπορικού ισοζυγίου, της νομισματικής πολιτικής, του πλούτου (όχι ως αντικείμενα ή λεφτά, αλλά ως εργασία), και τελικά τον κολοφώνα των εννοιών που λέγεται ιμπεριαλισμός: αυτό το τελευταίο κυρίως εμπράκτως.

Για την ώρα βέβαια δεν είχαν ανακαλύψει τίποτα. Αλλά τα πρακτικά προβλήματα έσφιγγαν κώλους και τα αφεντικά του νησιού, εκτός από τις άλλες φήμες τους, είχαν και τη φήμη πρακτικών ανθρώπων. Η πρώτη θεωρία του καπιταλιστικού εμπορίου αλά βρετανικά εμφανίστηκε στο τσάκα τσάκα το 1549. Ήταν ένα βιβλίο με τίτλο *Συζήτηση περί του Κοινού Πλούτου του Βασιλείου της Αγγλίας* και ο συγγραφέας σημειωνόταν στο εξώφυλλο με τα αρχικά W. S.¹ Στο εσωτερικό κλάψα και ζόφος:

Πωλούμε την παραγωγή μας, αποτελούμενη κυρίως από πρώτες ύλες, φτηνά, και οι ξένοι την κατεργάζονται σε βιομηχανικά είδη που τα επαναγοράζουμε ακριβά. Μ' αυτόν τον τρόπο, από το αγγλικό μαλλί οι ξένοι κα-

τασκευάζουν υφάσματα, σακάκια, μαντίλες και τα παρόμοια. Από το αγγλικό δέρμα κατασκευάζουν ζώνες και γάντια. Από τον αγγλικό τσίγκο, κουτάλια και πιάτα, και όλα αυτά επανεισάγονται στην Αγγλία. (...) Πρόση αναισθησία δείχνουμε, όταν βλέπουμε και υφιστάμεθα μια τέτοια συνεχή σπατάλη των αγαθών και του πλούτου μας (...).

Τέτοιοι ήταν οι πρακτικοί άνθρωποι του νησιού και τέτοια ήταν η επιστημονική τους παραγωγή στα μέσα του 16ου αιώνα. Μπορεί βέβαια η θεωρία να φαίνεται κάπως... ρηχή, αλλά κοιτάξτε καλύτερα και θα δείτε θεαματικές καινοτομίες. Πρώτα και κύρια έχουμε ένα ωραιότατο "εμείς", ένα πρώτο πληθυντικό που εννοεί αυτούς που έχουν εμπορεύματα για πούλημα και ταυτόχρονα είναι Άγγλοι. Ο "κοινός πλούτος του βασιλείου της Αγγλίας" που φιγουράρει στον τίτλο, είναι μια έννοια που ως τότε δεν υπήρχε - ο πλούτος είναι ως γνωστόν ατομική ιδιοκτησία και ο Hales φυσικά δεν εννοούσε κάτι δημόσιο. Αντιθέτως εννοούσε μια κοινή μοίρα των βρετανών καπιταλιστών, υπεράνω της ατομικής μοίρας του καθενός τους. Για να το πούμε απλά, ο τίτλος εξέφραζε μια πρώτη ταξική συνείδηση των αφεντικών η οποία μπλεκόταν με την εθνική συνείδηση όσο χρειαζόταν για να γίνουν οι μπίζνες. Έπειτα έχουμε διάφορα εργαλεία, ρούχα κλπ που αντιμετωπίζονται, όχι ως χρήσιμα πράγματα, αλλά αποκλειστικά ως πράγματα για πούλημα, ως ισοδύναμα μεταξύ τους εμπορεύματα - η συνείδηση που λέγαμε δεν ενδιαφερόταν για τη χρήση, αλλά αποκλειστικά για την αγορά και την πώληση: *capitalism my dear lad!* Τέλος, το σημαντικότερο, έχουμε "τους ξένους" (δηλαδή τα άλλα αφεντικά) που προκαλούν αδικίες και κατά συνέπεια αγανάκτηση. Οι αδικίες εκφράζονται, όχι μέσω της μοίρας του μεμονωμένου καπιταλιστή, αλλά μέσω των *εθνικών εισαγωγών και εξαγωγών* και η αγανάκτηση είναι επίσης *εθνική*, άξι να βιωθεί από το σύνολο του έθνους. Όπως, κάποιος έπρεπε να βγει μπροστά και να υπερασπιστεί τα δικαιώματα ετούτων των κατατρεγμένων, κάποιος εφοδιασμένος με την κατάλληλη νοοτροπία και τεχνική ισχύ. Όσο για το ποιος ήταν αυτός ο κάποιος και τι έπρεπε να γίνει τέλος πάντων:

Μια μέρα ρώτησα έναν βιβλιοδέτη γιατί δεν υπάρχει καθόλου εγχώριο άσπρο και καφέ χαρτί, όπως υπάρχει σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Μου απάντησε ότι υπήρχε μέχρι πρόσφατα χαρτί που φτιαχνόταν μέσα στο Βασίλειο. Στο τέλος, ο άνθρωπος που το παρασκεύαζε, κατάλαβε ότι δεν μπορούσε να προσφέρει το χαρτί του σε μια τιμή το ίδιο χαμηλή με αυτή με την οποία εισαγόταν, και έτσι αναγκάστηκε να σταματήσει την παραγωγή του. Και δεν ήταν υπεύθυνος ο άνθρωπος, γιατί κανείς δεν θα πλήρωνε ποτέ παραπάνω για το χαρτί του επειδή κατασκευάστηκε εδώ. Εγώ όμως, είτε θα απαγόρευα την εισαγωγή του χαρτιού, είτε θα το φόρτωνα με τέτοιους δασμούς, ώστε από τη στιγμή που θα ερχόταν προς τα δώ, ο κόσμος μας να βρίσκει το χαρτί μας φθηνότερο απ' όσο οι ξένοι βρίσκουν το δικό τους (...)².

Προσέξτε ότι ο μεμονωμένος καπιταλιστής δεν υποχρεούται να σκέφτεται "εθνικώς" απλά κοιτάζει να αγοράζει φτηνά. Αυτό όμως που προτάσσεται εδώ είναι μια συνείδηση συμφέροντος πέρα από τον μεμονωμένο καπιταλιστή, η συνείδηση της νεογέννητης αστικής τάξης. Ο νεογέννητος αγγλικός καπιταλισμός, είχε συνείδηση κοινού συμφέροντος και κοινών εκθρών. Οι εξαγωγές ήταν καλό πράγμα, οι εισαγωγές κακό πράγμα. Η *κρατική προστασία* (δασμοί) ήταν το απαραίτητο συστατικό για να σταθεί εκείνη η ανάπηρη αστι-

ΠΕΡΙΠΤΕΡΟ

(
μακροσκελές
ίσα πόψεις
εμικρούλες
φωτό
)

Πίσω από το τσάι διακρίνεται φουγάρο

UNITED KINGDOM TEA COMPANY
 Offices: 21, MINCING LANE, LONDON, E.C.

GRASP THESE FACTS! WHY DRINK INFERIOR TEA? WHY NOT BUY YOUR TEA FIRST HAND? If you are these in nothing more to be said, but if you wish to enjoy the luxury of a really Delicious Cup of Tea, and if you desire economy in the purchase of your tea, by writing to the UNITED KINGDOM TEA COMPANY, Limited, 21, Mincing Lane, London, obtain the BEST TEA in the world with half a dozen Middlemarch Profits. First Hand, Direct from the Mincing Lane Tea Market, at Lancaster Place, and not through the middle of a dozen more tea merchants, who would have to add their own profits to the cost of the tea. There is no trouble whatever. **CHEQUE PAID** - 1 lb. 14 or 20 lb. are packed in tin-lined Cases, 50 lb. or 100 lb. in Cases without extra charge. The tea for Christmas Distribution will be 10% off the Best Price. Thousands of Packages sent out daily. UNITED KINGDOM TEA COMPANY'S TEA RAILWAY COMPANIES, in nearly 500 other HOTELS and RESTAURANTS, in the HOTELS and RESTAURANTS of all the principal cities of the world. The Tea Trade revolutionized, and old-fashioned prices utterly exploded.

Διαφήμιση της "Εταιρείας Τέιου του Ηνωμένου Βασιλείου". Το τσάι το κουβαλάνε οι μαύροι από τις αποικίες, ενώ η αυτοκρατορία αράζει χαρούμενη. Στο βάθος διακρίνονται τα εργαλεία διασφάλισης της απρόσκοπτης διακίνησης του τσαγιού, με τα φουγάρα τους να καννίζουν. Το ίδιο "τα όπλα παρά πόδα" μήνυμα εκπέμπεται και από την έτοιμη για χρήση τράινα. Βρισκόμαστε στα τέλη του 19ου αιώνα, η βρετανική αυτοκρατορία έχει επιβάλλει τη δική της "παγκοσμιοποίηση" και απολαμβάνει τους καρπούς των κόπων της.

κή τάξη στα πόδια της και να κυριαρχήσει. Κι έτσι ο κύριος Hales έγινε ο εφευρέτης αυτού που αργότερα έγινε γνωστό με την ονομασία "κρατικός προστατευτισμός". Δηλαδή της ιδέας ότι η ένοπλη κρατική ισχύς πρέπει να προστατεύει τα συμφέροντα της εθνικής αστικής τάξης, καταρχήν προστατεύοντας τα εμπορεύματα και μετά βλέπουμε.

Ωραία ως εδώ. Αλλά εκείνο το "και μετά βλέπουμε" караδοκούσε. Τι θα εμπόδιζε και τους "ξένους" να βάλουν ακόμα μεγαλύτερους δασμούς στα αγγλικά προϊόντα; Αυτό απαντήθηκε στην πράξη: Στα χρόνια που ακολούθησαν, τα αφεντικά του νησιού σταμάτησαν να πουλάνε μαλλί και άρχισαν να πουλάνε υφάσματα. Απολήθηκαν με ό,τι πλοίο είχαν εύκαιρο για να καβατζώσουν αποικίες, πρώτα στην αμερικανική ήπειρο και μετά στις Ινδίες. Τους Γερμανούς εμπόρους, που είχαν εγκατασταθεί στο νησί, τους έδιωξαν με τις κλωτσιές, εύκολα αφού τω καιρώ εκείνο από κράτος οι Γερμανοί δεν λέγανε και πολλά πράγματα (άκου "Χανσεάτες"! ποιος να σε φοβηθεί με τέτοιο όνομα.). Όσο για τους συνανθρώπους τους που είχαν δικό τους κράτος για να τους φυλάει το stuff και δικές τους αποικίες για να ρουφάνε, οι Άγγλοι καπιταλιστές έβαλαν το αγγλικό κράτος να πλακωθεί στα γρήγορα με όλους και πρώτα με τους Ισπανούς που είχαν "ανακαλύψει" πρώτοι την Αμερική και είχαν το προβάδισμα. Το 1588 τους βούλιαξαν ολάκερο τον στόλο που τότε τον λέγανε "Αρμάδα", οπότε με όλες τις αδικίες αποκατεστημένες και τους δασμούς στη θέση τους, αμολύθηκαν προς τη Βόρειο Αμερική να προλάβουν το τραίνο των αποικιών.

Το τραίνο των αποικιών το πρόλαβαν μια χαρά. Στα 1600 είχαν στήσει τις αποικίες που αργότερα θα γίνονταν οι ΗΠΑ, είχαν επιδοθεί σε ό,τι εμπόριο, λαθρεμπόριο και δουλεμπόριο υπήρχε πρόχειρο, και κυρίως είχαν στήσει τη μητέρα του πλούτου της βρετανικής αυτοκρατορίας: την Εταιρεία των Ανατολικών Ινδιών, δηλαδή την κρατική εταιρεία που είχε αναλάβει το σύνολο του "εμπορίου" με την Ινδική αποικία. Το κόλπο ήταν να χρησιμοποιούν τη θαλάσσια κυριαρχία τους για να φέρνουν μετάξι, τσάι, υφάσματα κλπ από την Ινδία στην Αγγλία και από εκεί να τα μεταπωλούν σε άλλες χώρες βγάζοντας κέρδος.

Η επόμενη θεωρητική καινοτομία στο θεάρεστο πεδίο της οικονομίας προήλθε από τα σπλάχνα εκείνης της εταιρείας. Ο Thomas Mun ήταν ένα αξιολύβαστο μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Εταιρείας Ανατολικών Ινδιών που εκτός από λεφτά είχε και θεωρητικές ανησυχίες. Στα 1609, έχοντας παρακολουθήσει την λειτουργία της εταιρείας επί εννέα συναπτά έτη, ο Mun έγραψε ένα βιβλίο με τον τίτλο *Θησαυροί της Αγγλίας με το Εξωτερικό Εμπόριο*. Το έργο περιελάμβανε όλα τα λαμπρά θεωρητικά κεκτημένα του προηγούμενου, συν ένα ακόμα. Την έννοια του εμπορικού ισοζυγίου:

Τα συνήθη επομένως μέσα για να αυξησουμε τον πλούτο και τους θησαυρούς μας είναι μέσω του *εξωτερικού εμπορίου*, στο οποίο πρέπει πάντα να εφαρμόζουμε αυτόν τον κανόνα: Να πωλούμε κάθε χρόνο στους

ξένους περισσότερα, σε αξία, απ' όσα καταναλώνουμε δικά τους.³

Η μεγάλη διαφορά με τον προηγούμενο είναι βέβαια η αισιοδοξία που διαπνέει τον κύριο Mun. Πράγματι, ο "κανόνας" που με τόση ευκολία διατυπώνει είναι προφανώς αδύνατον να παίζει τον ρόλο του γενικού κανόνα συμπεριφοράς των εθνικών καπιταλισμών. Πράγματι, είναι φυσικώς αδύνατον *όλοι* να εξάγουν περισσότερα απ' όσα εισάγουν, γιατί το διακρατικό εμπόριο είναι παίγνιο μηδενικού αθροίσματος: ό,τι μπαίνει στην τσέπη του ενός έχει βγει από την τσέπη του άλλου. Αλλά ο Mun παραμένει αισιόδοξος, γεμάτος με την αισιοδοξία εκείνου που έχει συνηθίσει να νικάει σε ένα πεδίο ελαφρώς διαφορετικό από το εμπόριο - στο πεδίο της μάχης - εκεί και όχι στην "οικονομία" διασφαλίζεται ο κανόνας που διατυπώνει.

Η ιστορία δεν διέψευσε την αισιοδοξία του. Τον 17ο αιώνα το κράτος των Άγγλων καπιταλιστών πλακώθηκε με το Ολλανδικό αντίστοιχο. Και τον 18ο αιώνα πλακώθηκε με το Γαλλικό. Από τα 144 χρόνια που μεσολαβούν μεταξύ του 1653 και του 1797, η Αγγλία πέρασε τα 66 σε ατελείωτους ναυτικούς πολέμους εναντίον όλων των υπόλοιπων που επίσης ήθελαν αυτό το απλό πράγμα: οι εισαγωγές τους να είναι μικρότερες από τις εξαγωγές τους, δηλαδή να έχουν "θετικό εμπορικό ισοζύγιο". Όταν τελείωσαν και οι Ναπολεόντιοι πόλεμοι, στο πρώτο τέταρτο του 19ου αιώνα, οι πρακτικοί κάτοικοι του νησιού και ο καπιταλισμός τους είχαν απομείνει κυρίαρχοι του πλανήτη.

Οι οικονομικές θεωρίες που διατυπώθηκαν κατά τη διάρκεια του 16ου και του 17ου αιώνα έμειναν στην ιστορία με το όνομα "μερκαντιλισμός", ακριβώς γιατί ήταν οι οικονομικές θεωρίες που αντιστοιχούσαν σε μια εθνική αστική τάξη η βασική δραστηριότητα της οποίας ήταν το εμπόριο. Όπως μας λέει το ξυράφι του Όκαμ, οι καλές θεωρίες είναι οι απλές θεωρίες και όντως ο μερκαντιλισμός ήταν μια θεωρία απλούστατη: Πούλα πολλά κι αγοράζε λίγα. Ταυτόχρονα κοίταζε οι άλλοι να αγοράζουν πολλά και να πουλάνε λίγα. Όταν στριμώχνεσαι, βάζε δασμούς. Αν δεις τους άλλους να πάνε να βάλουν δασμούς, βούλιαξε τους την αρμάδα για να μάθουν να φέρονται.⁴

Βέβαια ουδέν καλόν αμιγές κακού και δυο αιώνες πόλεμος δεν είναι μικρό πράγμα, έστω και με κανονιοφόρους με πανιά. Πάλι καλά λοιπόν που εκείνοι οι σκοτεινοί μετα - μεσαιωνικοί καιροί έχουν περάσει ανεπιστρεπτή. Πάλι καλά που εμάς μας λούζει το φως της παγκοσμιοποίησης... ή μήπως όχι;

Το φως της παγκοσμιοποίησης και πώς θαμπώνει

Το βέβαιο είναι ότι τα ενδιαφέροντα των μερκαντιλιστών έχουν επανέλθει στο προσκήνιο. Τα τελευταία χρόνια το "ελλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου", η "ανταγωνιστικότητα" (που εξαρτάται από το "κόστος εργασίας" και την "παραγωγικότητα"), μαζί και η "νομισματική ισοτιμία" βολτάρουν χαρούμενα στις πορτοκαλί και τις λευκές σελίδες των εφημερίδων, χωρίς κανείς

να κάνει τον κόπο να εξηγήσει τι διάολο σημαίνουν.

Φυσικά κάθε ιερατείο βασίζει την εξουσία του σε ένα σώμα κρυφής γνώσης και κάθε κρυφή γνώση κρατιέται κρυφή μέσω μιας απόκρυφης γλώσσας. Οι νεομερκαντιλιστές με τα κουστούμια δεν αποτελούν εξαίρεση. Όπως οι μερκαντιλιστές πρόγονοί τους με τις περούκες, έτσι κι αυτοί, πρέπει να πουν "σκληρές αλήθειες". Αλλά οι ιδεολογίες των καλών καιρών βαραινούν τους ώμους τους και ετούτοι εδώ πρέπει να κοροϊδεύουν όλο τον κόσμο και ταυτόχρονα ο ένας τον άλλο να παριστάνουν ότι η "παγκοσμιοποίηση", το "ελεύθερο εμπόριο", ο "ελεύθερος ανταγωνισμός" και μαζί η "πρόσδος της ανθρωπότητας" συνεχίζονται, την ίδια στιγμή που οι ίδιοι ξαναγυρνούν στον 16ο αιώνα με βήμα ταχύ.

Πράγματι, όσο η καπιταλιστική κρίση οξύνεται, όσο δηλαδή τα εμπορεύματα γίνεται όλο και πιο δύσκολο να πουληθούν, είτε στην εσωτερική, είτε στην εξωτερική αγορά, τόσο τα αφεντικά ανακαλύπτουν τον εθνικό εαυτό τους: αφού κόβουμε τους μισθούς και δεν μπορούμε να πουλήσουμε τις μαλακίες που φτιάχνουμε στο εσωτερικό της χώρας, εμπρός να τις πουλήσουμε στους "ξένους". Ωραία ιδέα, μόνο που οι "ξένοι" δεν είναι μαλάκες: θυμούνται το κατά Μπν αξίωμα του εμπορικού ισοζυγίου και κοιτάνε να πετύχουν ακριβώς το ίδιο πράγμα. Η κατάσταση στριμώνει και ο καθένας ζητάει από το κράτος του εκείνο που ζητούσαν ο Hales και ο Μπν: Προστασία.

Στους διπρόσωπους καιρούς μας, ο σημαντικότερος τρόπος κρατικής προστασίας της εθνικής παραγωγής είναι το παιχνίδι με τις νομισματικές ισοτιμίες. Για να δώσουμε ένα παράδειγμα, ας δούμε το πράγμα από τη σκοπιά των απογόνων των Χανσεατών εμπόρων που τώρα τελευταία έχουν αποκτήσει κράτος και λέγονται Γερμανοί καπιταλιστές. Αυτοί έχουν ένα νόμισμα που το λένε ευρώ και φτιάχνουν χοντρά πράγματα: εργαλειομηχανές, αυτοκίνητα, υποβρύχια, βιομηχανικούς κινητήρες και πάει λέγοντας. Ας πούμε ότι το 1 ευρώ κάνει 2 δολάρια και μια γερμανική πλάνη μάρκας "ARKU" κάνει 100.000 ευρώ. Στην Αμερική αυτή η μηχανή θα πουλιέται για 200.000 δολάρια. Ας υποθέσουμε τώρα ότι για κάποια τυχαία (ή όχι και τόσο) αιτία, το ευρώ "υποτιμάται έναντι του δολαρίου" και φτάνει να κάνει ένα δολάριο. Τότε η ίδια εργαλειομηχανή, εξακολουθεί να κάνει 100.000 ευρώ στη Γερμανία, αλλά στις ΗΠΑ κοστίζει 100.000 δολάρια, δηλαδή το μισό απ' ό,τι πριν. Αντίστοιχα, οι τιμές των αμερικανικών προϊόντων που εισάγονται στη Γερμανία διπλασιάζονται. Το αποτέλεσμα είναι οι Γερμανοί καπιταλιστές να πουλούν περισσότερες εργαλειομηχανές και οι Γερμανοί εργάτες να αγοράζουν λιγότερα... ας πούμε χάρτινες. Ακριβώς δηλαδή το ιδεώδες του κυρίου Μπν και μάλιστα με εφαρμογή σε όλο το εύρος της παραγωγής.

Οι υποτιμήσεις των εθνικών νομισμάτων έναντι των νομισμάτων των ανταγωνιστών μπορούν να γίνουν με πολλούς τρόπους. Ο πιο διαδεδομένος είναι η περίφημη "νομισματική χαλάρωση", μια ονομασία που καμιά φορά πάει παρέα με τον - ακατανόητο στους αμήνους - χαρακτηρισμό "επιθετική". Η "νομισματική χαλάρωση" είναι η πρακτική κατά την οποία το κράτος που θέλει να υποτιμήσει το νόμισμά του... απλά τυπώνει κάποια δισεκατομμύρια σε χαρτονομίσματα και τα δίνει στις τράπεζες ως "βοήθεια". Μετά οι τράπεζες διανέμουν αυτά τα νέα χαρτάκια σε όλους τους ενδιαφερόμενους και, αφού στην ου-

σία πρόκειται για τυπωμένα χαρτάκια και όχι για χρυσό, η αξία του νομίσματος πέφτει. Αυτό ακριβώς έχουν κάνει οι ΗΠΑ μετά το 2008 (18 φρεσκοτυπωμένα δισεκατομμύρια για τη διάσωση της αυτοκινητοβιομηχανίας),⁵ η ΕΕ λίγα χρόνια αργότερα και η Ιαπωνία τώρα που μιλάμε.⁶

Άλλοι τρόποι υποτίμησης του νομίσματος είναι η διάδοση φημών που φτιάχνουν ωραιότερες αιτιακές αλυσίδες του είδους "η Ελλάδα όπου να 'ναι χρεοκοπεί - το ευρώ πέφτει - τι κρίμα που η εργατική τάξη δεν μπορεί πια να αγοράσει πολλά χάρτινα". Τέλος έχουμε την με το ζόρι διατήρηση της ισοτιμίας σε χαμηλά επίπεδα. Αυτός ο τελευταίος είναι ο τομέας όπου διαπρέπει ο κινεζικός καπιταλισμός προς μεγάλη στεναχώρια όλων των υπόλοιπων: οι Κινέζοι απαντούν στους επικριτές τους με την επιστημονική παρατήρηση ότι η "νομισματική χαλάρωση που ζηγιέστε είναι στην ουσία κρατικός προστατευτισμός, οπότε αρπάτε χαμηλό γουάν με το έτσι θέλω να γουστάρετε".

Άλλη σημαντική μέθοδος κρατικού προστατευτισμού είναι οι οικολογικές ανησυχίες του προοδευμένου δυτικού κόσμου. Για παράδειγμα, τα ευρωπαϊκά κράτη ξαφνικά τρώνε κόλλημα με τις εκπομπές αερίων των αεροπλάνων. Τι σκατά, αυτά τα βρωμοσάβια προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου! Βγάζουν λοιπόν μια οδηγία σύμφωνα με την οποία όποιο αεροπλάνο θέλει να εκπέμπει παραπάνω καυσαέρια από το "κανονικό" θα πρέπει να πληρώνει φόρο τόσα ευρώ το κιλό καυσαερίου. Αυτό βέβαια μεταφράζεται και αλλιώς: όποια αεροπορική εταιρεία θέλει να κάνει δρομολόγια στα χωράφια μας, ή θα αγοράσει καινούρια αεροπλάνα (από εμάς γιατί εσείς δεν ξέρετε να φτιάχνετε), ή θα πληρώνει φόρο με κάθε πτήση: δηλαδή δασμοί! Το ίδιο συμβαίνει με την ευαισθησία απέναντι στα "μεταλλαγμένα τρόφιμα", του είδους "μπορεί τα παιδιά μας να σαβουρώσουν παγωτά μάρκα "365", αλλά μεταλλαγμένο δεν θα βάλουν στο στόμα τους". Τεράστιο πλήγμα για τους πρωτοπόρους του τομέα, δηλαδή τις ΗΠΑ και την μεταλλαγμένη αγροτική και κτηνοτροφική τους παραγωγή (τα περιώνυμα χάρτινα) η οποία δεν μπορεί να πουληθεί πουθενά εκτός ΗΠΑ... γιατί είναι μεταλλαγμένη.

Το μεγάλο πλεονέκτημα αυτού του οικολογικού μερκαντιλισμού είναι ότι αφήνει ευρύ πεδίο για να εκφράσουν όλοι την αίσθηση του χιούμορ τους. Στο παράδειγμα με τα αεροπλάνα, ο επικεφαλής της ευρωπαϊκής αεροναυπηγικής Airbus δήλωσε συγκλονισμένος που "αυτό που ξεκίνησε ως μία επίλυση του περιβαλλοντικού προβλήματος, εξελίχθηκε σε πιθανή πηγή εμπορικού πολέμου",⁷ οι Ινδοί, οι Ρώσοι και οι Κινέζοι που δεν καταλαβαίνουν από χιούμορ απείλησαν με μποϊκοτάζ αγοράς αεροπλάνων και οι Financial Times τους έβαλαν όλους στη θέση τους με το επιχειρήμα ότι "δεν μπορείς να απειλεις με εμπορικό πόλεμο απλά επειδή δεν σου αρέσει η Ευρωπαϊκή νομοθεσία".⁸ Στο περιθώριο αυτής της πλημμυρίδας χιουμοριστικών δηλώσεων βρίσκουμε την πρόεδρο της Βραζιλίας κυρία Ντίλμα Ρούσεφ, σύμφωνα με την οποία "η κρίση ξεκίνησε στον ανεπτυγμένο κόσμο [και] δεν θα ξεπεραστεί (...) με ποσοτικές νομισματικές πολιτικές που προκάλεσαν νομισματικό τσουνάμι και οδηγούν σε νομισματικό πόλεμο και σε νέες και διεστραμμένες μορφές πολιτικών προστατευτισμού στον κόσμο".⁹

Αυτό το "όχι στη διαστροφή και τις ανωμαλίες",

Ψιλοπροστατευτισμός φάση

Η ταμπέλα γράφει "προϊόντα που έχουν παραχθεί στη Γαλλία" και από εδώ μπορούν να αγοράζουν οι Γάλλοι πατριώτες τα σέα τους. Η ιδέα ήταν του γάλλου υπουργού παραγωγικότητας που αιτιολογεί ετούτη τη στιγμιαία ολίσθηση από τα ι-δανικά της ελεύθερης αγοράς με το επιχειρήμα ότι ο ΠΟΕ "δεν προστάτευσε τις ευρωπαϊκές αγορές από τα κινεζικά προϊόντα".

Αγνή πρωτεΐνη

Μετά όμως, από κάπου κάπως προέκυψε το ζήτημα τι με το αλογίσιο κρέας στα γαλλικά έτοιμα παστίτσια και τα ράφια με τα γαλλικά προϊόντα φάγανε χτύπημα κάτω από τη μέση. Το ζήτημα με τα άλογα έχει λαμπρό μέλλον, ειδικά αν διαθέτει κανείς την απαιτούμενη φαντασία. Μπορείς να πούμε τελικά να αποδειχθεί ότι τα άλογα ήταν του υποδρόμου, οπότε θα πάψουμε να ανησυχούμε για το κτηνιατρικό φάρμακο αλόγου και θα αρχίσουμε να συζητάμε για το ντόπινγκ αλόγων (κοίτα πόσο γρήγορα τρέχει ο μικρός Λουκάς!). Οι τολμηρότεροι κατασκευαστές αποκαλύψαν εξάλλου, μπορούν να εξετάσουν μια εκδοχή του είδους "οι έτοιμες μακαρονάδες με κιμά έχουν μέσα κρέας Πιστόριους", ώστε να συνδυαστεί ένας γαλαξίας διατροφικών ταμπού σε ένα και μοναδικό εμπόρευμα.

μπορεί να μας υποδεικνύει γιατί η κυρία Ρούσεφ είναι άξια συνομιλήτρια του Α. Τσίπρα, δυστυχώς όμως δεν είναι η αντίληψη που επικρατεί στη συζήτηση. Οι τελευταίες εξελίξεις έρχονται από την ανατολική μεριά του χάρτη. Στα τέλη του χρόνου το ιαπωνικό κράτος διαπίστωσε ότι οι εξαγωγές μειώθηκαν κατά 4,1% και οι εισαγωγές αυξήθηκαν κατά 0,8%, ακριβώς το αντίθετο δηλαδή από τις συμβουλές ορθής διακυβέρνησης του κυρίου Μπ. ¹⁰ Ευτυχώς που, εντελώς κατά τύχη, στη θέση του πρωθυπουργού βρισκόταν ο νεοεκλεγμένος ακροδεξιός κύριος Άμπε. Αυτός αμέσως έβαλε μπροστά ένα μεγαλεπίβολο σχέδιο "νομισματικής χαλάρωσης" ("μεγαλεπίβολο" είπαμε, όχι "πρωτότυπο"), το οποίο περιλαμβάνει "απεριόριστες αγορές ομολόγων" από την Τράπεζα της Ιαπωνίας (αν τα ομόλογα είναι του ιαπωνικού κράτους μην εκπλαγείτε), ένα πρόγραμμα φαραωνικών δημόσιων έργων που θα χρηματοδοτηθούν προφανώς με αυτά τα ομόλογα και ένα ωραιότατο πρόγραμμα διακρατικού τσαμπουκά με την Κίνα. ¹¹ Ο Γενς Βάιντμαν, επικεφαλής της Bundesbank, αποφάσισε να συνεχίσει την παράδοση του καλού χιούμορ σχολιάζοντας ότι "αν παραβιαστεί η ανεξαρτησία των κεντρικών τραπεζών από πολιτικές παρεμβάσεις, ενδέχεται να προκληθεί ένας πόλεμος ανταγωνιστικών υποτιμήσεων και μια πολιτικοποίηση των συναλλαγματικών ισοτιμιών". Ενώ η διαμάχη "πολιτικοποιημένων" εναντίον "απολιτικών" περνούσε από τους κύκλους των σουλιγκάνων σε αυτούς των τραπεζιτών, το Γιεν έπεσε 10% έναντι του δολαρίου και 14% έναντι του ευρώ μέσα σε τρεις μήνες. ¹²

Επιστροφή στα βασικά: τις κανονιοφόρους

"Αγοράστε όταν ακούσετε τα κανόνια και πουλήστε όταν ακούσετε τις τρομπέτες". Αυτά συμβούλευε ο βρετανός τραπεζίτης κύριος Ρόθτσιλντ τους ομοίους του το 1810 εν τω μέσω των ναπολεόντειων πολέμων. Ωραίες συμβουλές για καπιταλιστική χρήση, αρκεί βέβαια το κράτος σου να κερδίζει στο πεδίο της μάχης. Όπως είδαμε, το κράτος του αισιόδοξου κυρίου Ρόθτσιλντ κέρδιζε για δύο και βάλει αιώνες. Με καύσιμο αυτές τις νίκες έστησε την πρώτη πραγματικά παγκόσμια αυτοκρατορία και μαζί την πρώτη περίοδο "ειρηνικής παγκοσμιοποίησης" που κράτησε μέχρι την αρχή του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. "Παγκοσμιοποίηση" σήμαινε "η αυτοκρατορία θα κυριαρχεί στις θάλασσες και τις αποικίες, οι υπόλοιποι θα βουτάτε ξεροκόμματα και άμα σας βαστάει φτιάξτε στόλο να λογαριαστούμε". Εκείνη η περίοδος παγκοσμιοποίησης συνοδεύτηκε από θεωρίες περί τέλους του πολέμου και λοιπές εντατικές ενός όμορφου κι ειρηνικού κόσμου. Αλλά όλα τελείωσαν όταν ο γερμανικός μιλιταρισμός, πεισμένος από την κρίση, με ένα ρωμάλιο και τεχνολογικά εξελιγμένο κεφάλαιο να του δίνει φτερά, έφτιαξε στόλο και διεκδίκησε αποικίες και μερίδιο στο παγκόσμιο εμπόριο σε ολόκληρο το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα. Ο Λένιν έγραψε μια μικρή μπροσουρά για να βρῖσει τους θεωρητικούς της παγκοσμιοποίησης της εποχής του. Αλλά το βρήσιμο ήταν τόσο πετυχημένο που η μπροσουρά διαβάζεται ακόμη και σήμερα. Ο τίτλος είναι *Ο Ιμπεριαλισμός*.

Η περίοδος "παγκοσμιοποίησης" που ξεκίνησε υπό την αυτοκρατορική κυριαρχία του αμερικανικού κεφαλαίου στις αρχές της δεκαετίας του '90 και που τώρα μας αφήνει χρόνους, δεν ήταν λιγότερο γόνιμη σε ιδεολογίες: το τέλος της εργασίας, το τέλος της εργατικής τάξης, το τέλος της ιστορίας, το τέλος του έθνους

κράτους, το τέλος της βίας, ακόμη και το τέλος του καπιταλισμού, όλα τους απείχαν ένα κλικ του ποπτικού. Πράγματι, το αμερικανικό imperium υπήρξε. Πράγματι, είχε τις ισορροπίες του, κληρονομημένες από την εποχή του ψυχρού πολέμου, μελετημένες ώστε όλοι οι υπόλοιποι να είναι παραπονεμένοι, αλλά όχι τόσο που να αρχίσουν "να φτιάχνουν στόλο". Πράγματι, αυτές οι ισορροπίες σήμαιναν διακρατικούς δεσμούς και συμμαχίες. Και πράγματι, όλες αυτές οι ισορροπίες καταρρέουν με πάταγο γύρω μας, διαλύονται στα εξω συντετέθησαν. Οι ιδεολογίες βέβαια, οι ιδεολογίες κάθε είδους, είναι προικισμένες με τεράστια αντοχή απέναντι στην πραγματικότητα. Τα αφεντικά του πλανήτη έχουν επιστρέψει στο καβούκι του έθνους κράτους, έχουν ανασύρει τα αρχαία όπλα του 16ου αιώνα και τα κραδαίνουν με νέα ονόματα. Αυτό δεν εμποδίζει πανεπιστημιακούς να ερευνούν το τέλος του έθνους κράτους, αριστερούς να παρακαλάνε για την επιστροφή του κράτους πρόνοιας, τραπεζίτες να κοροϊδεύουν τους αδαείς και πρωθυπουργούς να κατηγορούν ο ένας τον άλλο για "αρχαϊζουσες μερκαντιλιστικές πολιτικές".

Η πραγματικότητα από την άλλη, μπορεί να προχωράει αργά, αλλά είναι αμείλικτη. Η Κίνα φτιάχνει στόλο. Το ίδιο και όλοι οι υπόλοιποι. Στο επόμενο τεύχος, αν δεν γίνει στραβή, θα μιλήσουμε για την αμερικανική στρατηγική του νοτιοανατολικού ειρηνικού, τους φίλους και τους εχθρούς της.

Σημειώσεις

1. Ο συγγραφέας είναι σήμερα αναγνωρισμένος ως ο John Hales, A Discourse of the Common Weal of the Realm of England. Τότε το Wealth το λέγανε Weal, αλλά το θέμα, όπως συμβαίνει συνήθως με τέτοια πράγματα, είναι να πιάνει κανείς την κεντρική ιδέα. Τα στοιχεία και τα αποσπάσματα του κομματιού για τον μερκαντιλισμό είναι από το Isaak Ilych Rubin, Ιστορία Οικονομικών Θεωριών, Κριτική, 1994.
2. Στο ίδιο.
3. T. Mun, England's Treasure by Foreign Trade, 1609.
4. Φυσικά πρόκειται για υπεραπλούστευση. Οι μερκαντιλιστικές θεωρίες περιλάμβαναν επίσης μια συζήτηση για την έννοια του πλούτου και την σχέση μεταξύ πλούτου και χρήματος, επίσης εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, μόνο που δεν χωράει εδώ.
5. Δες πχ "Σε πλήρη εξέλιξη οι εμπορικοί πόλεμοι των υπερδυνάμεων", Ημερησία 23/3/2012, με πολλά παραδείγματα.
6. "Νέος κίνδυνος συναλλαγματικού πολέμου", Καθημερινή, 24/1/2013.
7. "Για εμπορικό πόλεμο προειδοποιεί η Airbus", Καθημερινή, 14/2/2013.
8. "Σε πλήρη εξέλιξη...", όπως πριν.
9. "Δεν θα Μετάσχουν στην Αύξηση Πόρων του ΔΝΤ εάν δεν έχουν Μεγαλύτερη Εκπροσώπηση στους Διεθνείς Οργανισμούς", Ημερησία, 31/3/2012.
10. "Μεγάλο το Κόστος του Κινεζικού Εμπόρου στην Ιαπωνική Οικονομία", Καθημερινή / Bloomberg, 20/12/2012.
11. "Έργα 150 δις. Δολαρίων ενέκρινε ο Σίνζο Άμπε στην Ιαπωνία", Economist, 19/1/2013.
12. "Νέος Κίνδυνος Συναλλαγματικού Πολέμου", Καθημερινή, 24/1/2013.